

DELOVNA TERAPIJA V TERAPEVTSKI SKUPNOSTI SPRING LAKE RANCH

UVOD

Avgusta in septembra 2001 sem mesec in pol kot prostovoljec delal v terapevtski skupnosti Spring Lake Ranch (izvirno Spring Lake Ranch Therapeutic Community)¹ v zvezni državi Vermont v ZDA. Ranč leži ob približno kvadraten kilometer velikem jezeru, 3 km od glavne ceste. Obsega približno 240 ha večino- ma javorovih gozdov in pašnikov, manjši del površine pa je namenjen visokemu sadovnjaku in zelenjavnemu vrtu ter seveda stavbnemu zemljišču in zemljišču, namenjenemu gibanju ljudi in živali.

Opisujem stanje, ki sem ga zaznal v času mojega dela na ranču – opazovanje z udeležbo torej. V zadnjih dneh mojega bivanja v skupnosti sem tudi izvedel strukturiran pogovor z 18 stanovalci. Zbral sem tiste, ki so privolili v pogovor in ki so bili v tistem času navzoči v skupnosti. Iz pogovora sem želel ugotoviti socialno ozadje stanovalcev in razloge, ki so jih privedli v skupnost na ranču. Pripomnim naj, da sem moral od vsakega sodelujočega v pogovoru prej pridobiti pisno privolitev, besedilo zanj pa so mi sestavili v vodstvu skupnosti.

Vodstvu sem moral predstaviti namen pogovora, predložiti pripravo za vodenje pogovora in vprašanja, ki jih bom postavil sogovornikom. Namen poročila je predstaviti terapevtsko skupnost, njeno organizacijo in metode delovanja slovenski in morda še drugi strokovni javnosti.

OPIS

Namen

Analiziram stanje v času mojega bivanja v skupnosti, zato uporabljam preteklik, čeprav je skupnost še aktivna. Terapevtska skupnost se je takrat deklarirala na spletu kot skupnost, ki si prizadeva ustvariti ugodno okolje za povečevanje sposobnosti za samostojno življenje oseb, ki so zaradi različnih razlogov izpadli iz družbe. Skupnost je sestavljalo približno 60 stanovalcev in kakšnih 25 redno zaposlenih. Osebe, ki so se zdravile, imenujem stanovalci, pač v skladu s filozofijo skupnosti, ki si je prizadevala za individualni terapevtski pristop.

Zaposleno osebje

Zaposleno osebje so sestavljali: direktor (bil je imenovan za določeno obdobje in je imel zadnjo besedo pri vseh pomembnejših zadevah), nekaj strokovnjakov oziroma ljudi, ki so na različnih usposabljanjih pridobili znanje o bolezenskih stanjih stanovalcev, a niso nujno imeli strokovnih nazivov, kakih osem članov osebja, zaposlenih v skupnosti dalj časa (več od 3 let), ki so po parih (različnega spola) živeli v zakonski ali zunajzakonski skupnosti – oba partnerja sta bila zaposlena v skupnosti na ranču – in še do deset mlajših članov osebja (starih med 20 in 30 let), zaposlenih v skupnosti na ranču za krajši čas (ti so ostali v skupnosti v povprečju od enega do dveh let, potem pa so si iskali drugih priložnosti v ZDA in drugih delih sveta). Zaposlena je bila tudi ena nekdanja stanovalka.

Razen nekaj članov zaposlenega osebja je imela večina preostalih srednješolsko izobrazbo, bili pa so razmeroma razgledani in so imeli praktična znanja, predvsem pa so bili

¹ Več o skupnosti je na voljo na spletni strani: <http://www.springlakeranch.org> (12. 12. 2012).

zdravorazumske socializirane osebe, takšne, ki so videle v življenju smisel in so si za prihodnost določale svoje cilje. Razen dveh ali treh profesionalcev, ki so živeli v naseljih nedaleč od ranča, so drugi z direktorjem na čelu živeli na ranču. Po navadi so bili tisti, ki niso živeli s svojim partnerjem, razporejeni na dva stanovanca, to pomeni, da so živeli v samostojni hiši z dvema stanovalcema, bili so jima tudi osebni svetovalci. Za delovanje skupnosti je skrbel in jo nadzoroval neplačani odbor zaupnikov (strokovno zunanje telo). Odločal je o pomembnejših strateških odločitvah, verjetno je v njegovo pristojnost sodilo tudi imenovanje direktorja.

Zgradbe na ranču

Na ranču sta stali dve večji in več manjših zgradb, vse lesene in pritlične, raztresene po ranču, značilne za ta del ZDA, v katerem gozdovi pokrivajo okoli 90 % površine. V eni od večjih zgradb v osrednjem delu ranča so imeli svoje mesto kuhinja, jedilnica, pralnica in še drugi skupni prostori. Druga večja nova zgradba je bila namenjena bivalnim sobam stanovalcev – vsak stanovalec je imel svojo sobo, po dva ali trije so si po navadi delili WC in kopalnico, zgradba pa je imela še zračen in pregleden skupni prostor. V nekaj manjših, praviloma trisobnih hišah so bivali po en zaposleni in dva stanovanca. Na ranču je bila še samostojna zgradba, namenjena različnim delavnicam in dejavnostim (majhna knjižnica, lončarska delavnica ipd.), ter več gospodarskih poslopij: nekaj hlevov za domače živali, ledenica za shranjevanje leda, manjši obrat za zgoščevanje javorjevega sirupa, shramba za živila in shramba za športne rekvizite.

Zdravstveno/duševno stanje stanovalcev

Stanovalci ranča so trpeli za različnimi boleznimi in bili v stanjih, ki jim niso omogočala samostojnega in neodvisnega delovanja v vsakdanjem svetu. Imeli so različne oblike depresij, stanja, ki so bila posledica na primer

prometnih nesreč, stanja, ki so bila posledica odvisnosti od različnih opojnih sredstev (alkohol, droge, tablete).

Temeljni pogoj za sprejem stanovanca v skupnost je bil, da je oseba prišla prostovoljno. To je morala s podpisom tudi potrditi, po drugi strani pa je lahko kadarkoli prostovoljno zapustila skupnost. Drugi pogoji so bili, da je oseba v času prihoda v skupnost nehala uživati opojna sredstva, da s svojim ravnanjem ni ogrozila sebe in drugih stanovalcev ter zaposlencev, da je bila polnoletna² in da je bila sposobna plačevati 4200 dolarjev, kolikor je znašala takrat polna mesečna oskrba. Mesečno oskrbo so lahko na individualno prošnjo zmanjšali, če je vodstvo pri katerem od stanovalcev spoznalo delno finančno nezmožnost plačevanja in hkrati velik napredek pri izboljšanju stanja.

Kritje stroškov

Ameriške zavarovalnice stroškov bivanja v skupnosti navadno niso pokrivala, ker v skupnosti niso bili zaposleni strokovnjaki terapevti. To je svojevrsten paradoks, saj so bili stroški oskrbe v takšni odprti skupnosti prav zaradi tega za 50 % nižji od stroškov v primerljivih zaprtih skupnostih, ki so zaposlovale strokovnjake. Stroški so bili tako v celoti na ramenih stanovalcev oziroma njihovih družin. Bivanje v skupnosti so stanovalcem priporočili njihovi osebni zdravniki, ki so skupnost poznali, vanjo pa je prihodnje stanovalce pritegnila precej svobodna življenjska organiziranost – stanovalci so živeli popolnoma vsakdanje življenje, niso bili zaprti med štiri stene in so se lahko udeleževali povsem vsakdanjih življenjskih dogodkov.

Osebni svetovalci

Stanovalec je ob prihodu v skupnost dobil svojega osebnega svetovalca. Z njim se je dobival na pogovoru dvakrat do trikrat na teden, po potrebi pogosteje. Pogovarjala sta se o stanovalčevem osebnem stanju. Svetovalci

² O tem, koliko je bila ta starost, nimam podatkov.

so si podatke o stanjih stanovalcev zapisovali, ker so to potrebovali za tedenska poročila in za spremljanje sprememb stanja v času bivanja. Svetovalec in stanovalec sta se po navadi usedla za eno izmed miz na prostrani livadi pred skupno jedilnico, drugi pa ju niso motili. Prostovoljci in zaposleni za krajši čas največkrat niso imeli vloge svetovalcev. V času mojega bivanja v skupnosti sva bila prostovoljca dva, jaz in kolegica iz Nemčije. Bivala sva v eni izmed samostojnih pritličnih lesenih hiš, raztresenih po ranču.

V skupnosti je veljalo načelo enakopravnosti med vsemi člani skupnosti – stanovalci in zaposlenimi osebami. Tudi opravil niso delili na ženska in moška. Vsi smo opravljali vsa dela, celo direktor je opravljal dežurstvo v kuhinji kakor vsi drugi. Pri prihodu mi niso predstavili skupine zaposlenega osebja in skupine stanovalcev, temveč smo se spoznavali, kakor je nanoslo (samo z imeni). Tako sem bil zares gotov glede vseh članov skupnosti, ali so zaposleni ali stanovalci, šele po enem mesecu bivanja v skupnosti.³

Dnevni urnik

Vsakdanje življenje v skupnosti je temeljilo na delu. Skupnost je bila organizirana s posrednim ciljem, da stanovalcem na ranču zagotavlja celodnevno smiselno zaposlitev, pri kateri se bodo počutili koristne, in druge dnevne rutine in dejavnosti v prostem času. Zjutraj je bil skupni zajtrk, ob 8.30 je bil sestanek vseh stanovalcev. Na njem so posamezni vodje skupin na kratko poročali in razporedili stanovalce za različna dela in opravila. Dopoldan se je delalo od 9. do 12. ure, potem je bil čas za kosilo, po njem pa spet delo od 14. do 17. ure. Večerja je bila od 18.30. Ves preostali čas so imeli stanovalci prosto, razen tistih, ki so bili

dežurni (npr. pomoč pri pomivanju posode). Vrsta delovnih opravil je bila v marsičem odvisna od letnega časa – treba je bilo opraviti vse delo na ranču: nega in hranjenje domačih živali na ranču (kokoši, koze, lami, prašiči), košenje trave, obiranje jabolk in drugih sadežev, skrb za bivalni prostor okoli zgradb, najrazličnejša popravila, cepljenje in spravilo drv za kurjavo in kurjenje pri zgoščevanju javorjevega sirupa, zbiranje javorjevega soka, žaganje leda pozimi na bližnjem jezeru in spravilo ledu v ledenico, prodajanje pridelkov na mestni tržnici vsako soboto in še veliko drugih drobnih opravil. Nedelja je bila dela prost dan in tudi čas za odhod v mesto.

Smisel dela

Pri organizaciji dela je bil vedno poudarek na smiselnosti in sodelovanju. Živali so potrebovale hrano in jo rade sprejemale, zgradbe na ranču je bilo treba vzdrževati, dograjevalo se je tudi kaj novega, prav tako je bilo treba pridelati hrano za skupnost⁴, kurjava za zimo je bila nujna, dva zaposlena v kuhinji sta potrebovala pomoč pri pripravi in postrežbi hrane ter pomivanju. Pri izbiri načinov opravljanja posameznih del so dobivali mesto takšni, pri katerih je morala skupina sodelovati (npr. drva smo prenašali s podajanjem iz rok v roke, posamezno opravilo je opravljal majhna skupina namesto posameznik) – pomembnejše je bilo sodelovanje pri delu kot pa hitrost opravljanja dela. Pomembno je bilo, da so stanovalci sami opravljali delo, čeprav z napakami – boljše je bilo na primer, če je stanovalec zabil tri žeblje postrani, kot pa da bi zaposleni dobro zabil enega. Prav tako je imelo sodelovanje prednost pred časovno komponento – marsikdaj bi hitreje opravilo delo manj oseb, vendar smo vključevali še osebe, ki so bile manj uspešne pri opravljanju nekega

³ Resnici na ljubo sem za številne člane skupnosti kmalu ugotovil, kam sodijo, pri nekaterih pa dokaj pozno, ker se stanovalci in zaposleni na zunaj niso v ničemer razlikovali. Po podatkih bi lahko vprašal tudi katerega od vodilnih v skupnosti ali kolegico prostovoljko, saj mi je tudi ponujala informacije, vendar sem želel status članov skupnosti ugotoviti brez zunanje pomoči.

⁴ Nekaj lastnih potreb po hrani smo pokrili sami, drugo pa je skupnost kupovala. Poudarek je bil na ekološko pridelanih živilih. Vsi obroki so bili samopostrežni, postreženi na veliki ovalni mizi. Jedi so bile sestavljene predvsem iz zelenjave, žit, stročnic, sadja; meso je bilo redko in žilavo, ker je bilo od živali v prosti reji. Hamburgerja, pečene krompirčka in podobnih živil ni bilo na jedilniku.

dela. Te osebe niso bile nujno samo stanovalci, pač pa tudi člani zaposlenega osebja. Stanovalci so prinesli v skupnost individualno oblikovane sposobnosti za opravljanje različnih del. Te so izkoriščali in skušali delati z drugimi, tudi z zaposlenim osebjem.

Oblikovanje skupin

Vodje skupin so pri oblikovanju delovne skupine upoštevali naravo in količino dela, sposobnosti posameznikov za opravljanje dela (voljo do opravljanja določenega opravila štejem med sposobnosti) in ne nazadnje osebnostno ujemanje med stanovalci. Načelo, da niso nikogar v nič silili, je bilo čutiti na vsakem koraku. Posamezniki (stanovalci in zaposleni) so se po svojih željah vključevali v posamezne dejavnosti, ki so bile na voljo. Lahko so predlagali tudi svoje, ker je bila samoiniciativnost pričakovana. Tako so stanovalce občasno povprašali, kaj jim je v skupnosti všeč in kaj ne, povprašali so jih tudi o njihovi naklonjenosti do drugih stanovalcev in zaposlenega osebja. Spomnim se dogodka, ko so me s stanovalcem, starim kakšnih 19 let, dodeli za prekritje neke lope z ivernimi ploščami. Fant je bil redkobeseden, sam pa tudi nisem rinil vanj z vprašanji. Popoldan je vrgel žago iz rok in me nekam poslal. Delo sva kljub temu opravila, sam pa sem v poročilo zapisal željo, da me v skupino s tistim stanovalcem ne bi več dodelili. In res, nihče od vodilnih me ni o tem ničesar več spraševal, pa tudi s fantom nisva od tistega dne nikoli več delala v isti skupini.

Primera dveh stanovalcev

Prvi primer je moški, star okoli 40 let, po poklicu pravnik, brez otrok in razvezan, ki je zapadel v hudo alkoholno odvisnost.⁵ Stanovallec je bil v skupnosti že približno mesec dni pred mojim prihodom in se je vsak dan

udeleževal vseh del. Očitno je izrazil željo po delu in druženju z mano, zato so me večkrat dodelili z njim – cepila sva drva v gozdu, kopala jamo ob ribniku, enkrat sva šla celo na tridnevno planinsko turo⁶ po planinski poti, ki je vodila mimo. V času, ki sva ga preživela skupaj, sva se pogovarjala o vseh mogočih rečeh, med drugim je beseda nanesa tudi na odnos do alkohola. Pomembno se mi zdi, da mu je neobremenjena oseba na neformalen način (ko sva sedela sredi gozda na štorih) pravila o svojem odnosu do alkohola – povedal sem mu svojo realnost, da prihajam iz vinorodne dežele in da tam popijemo razmeroma veliko alkohola in da sem tudi sam kdaj opit, vendar s tem nimam težav. Dodal sem, da se mi zdi vzdrževanje primerne ravnoteže v življenju ključno. Pri sestopu s planinske poti sva prišla do občestne gostilne. Prvič od svojega prihoda v skupnost je mož sedel v javnem lokalu, sam sem si po svoji navadi naročil pivo, on pa je pil gazirano nealkoholno pijačo. Medtem sva se pogovarjala o doživetjih s planinskega izleta.

Drugi primer je ženska, stara okoli 30 let, učiteljica španščine v nižjih razredih osnovne šole. Skupnosti se je pridružila 14 dni po mojem prihodu. Trpela je za nekakšno depresijo.⁷ To je bilo mogoče sklepati po tem, da po besedah njene zaupnice ni skrbela niti za minimalno higieno – umazano perilo se je kopičilo v kotu njene sobe. V pogovore na družabnem prostoru pred jedilnico se je rada vključevala in se »lepila« na posamezne osebe. Bila je kadilka⁸, svojih cigaret pa si redno ni kupovala, pogosto jih je tudi pozabila vzeti s sabo. Sčasoma je njeno vedenje nekaterim stanovalcem začelo postajati zoprno, zato so ji odklonili prošnjo za cigareto. Po štirinajstih dneh je spoznala, da ji s svojo strategijo ne uspeva, zato jo je začela spreminjati. Počasi je začela bolj skrbeti

⁵ V skupnosti stanovalci niso smeli prinašati in uživati alkoholnih pijač, zaposleno osebje pa si jih je lahko po želji prinašalo iz trgovine, vendar je bilo uživanje na javnem mestu nezaželeno.

⁶ Turo sva izvedla na mojo pobudo zunaj rednega delovnega programa s posebnim dovoljenjem direktorja skupnosti.

⁷ Moje uganje o njenem stanju glede na njeno vedenje. Zdravniške diagnoze njenega stanja nisem nikoli izvedel niti nisem zanjo nikogar vprašal.

⁸ Kajenje je bilo prepovedano v vseh zgradbah, tudi v bivalnih sobah. Kadilci smo (takrat sem še kadil) lahko kadili zunaj pred hišami.

za svoje potrebe: v družbo je prinašala svoje cigarete, ni več sledila določenim osebam, opazno bolje si je urejala zunanost, pa tudi svojo sobo je začela pospravljati.⁹

Pomembna okoliščina, ki je pripomogla k njeni spremembi vedenja, je bila, da je prišla v skupnost ljudi, ki jih prej ni poznala. Ob prihodu in v času nekajdnevne preizkusne dobe so jo vodilni gotovo seznanili s pravili življenja v skupnosti, o spreminjanju njenega vedenja pa je niso učili neposredno. Namesto tega je bila prepuščena vplivu interakcij s prebivalci skupnosti. Na primer, dva od stanovalcev sta ji neposredno odklonila dajanje cigaret, en stanovalec jo je vprašal, kako to, da si nič ne pere. Neko popoldne, ko sem se namenil k jezeru, sem jo videl sedeti na neki klopi. Ker je imela tudi težave s telesno težo, se je zelo malo gibala. Povprašal sem jo, kako je kaj, ji povedal, kam grem, in jo povabil, naj gre z mano tistih 15 minut. Pri tem sem se vedel kot prijatelj ali znanec, ne pa kot učitelj, ki jo želi naučiti zdravega življenja, pogovarjala pa sva se o vsem mogočih rečeh, samo o debelosti ne. Na naslednjem tedenskem sestanku vseh zaposlencev se je pokazalo, da je bil njen izlet k jezeru prva gibalna dejavnost v njenem prostem času do takrat.

SKLEP

Skupnost je ustvarjala razmere za čim bolj vsakdanje bivanje stanovalcev in zaposlenih. To ni bilo podobno zdravljenju. Vsakdanje bivanje je vključevalo zagotavljanje dejavnosti (poudarek je predvsem na delovnih) ves dan. V času svojega bivanja v skupnosti so stanovalci prihajali v stik z drugimi stanovalci, zaposlenimi in nekaj prostovoljci. Po zaslugi neformalne komunikacije so se stanovalci seznanjali z vsakdanjimi življenjskimi praksami in s pogledi na svet posameznikov in nekatere od teh praks, ki so pomembne za samostojno življenje, tudi usvajali in potem spreminjali

svoja ravnanja. Postopno so postajali sposobni za samostojno življenje zunaj skupnosti, v prvi fazi v zunanjih enotah skupnosti v mestu, na koncu pa popolnoma samostojno. Pri tem je ključno vlogo igrala izbira zaposlenih nestrokovnjakov in prostovoljcev, ki so s svojim uravnoveženim odnosom do življenja vnašali v skupnost pestrost in druge navduševali za dejavnosti.

Tomo Kadilnik

⁹ Prinesla je svoje perilo v pranje. Na ranču je bila pralnica z nekaj večjimi pralno-sušilnimi stroji. Vsak član skupnosti je moral svoje umazano perilo prinesiti v pralnico. Tam ga je sam opral in posušil.